

UiT

**NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET**

Open Access – et tilbakeblikk og en status. Og en fremtid?

Foredrag OA-seminar NMBU 16. oktober 2014

Jan Erik Frantsvåg
Open Access-rådgiver
Universitetsbiblioteket
UiT Norges Arktiske Universitet

-
- Hva er Open Access
  - Hvorfor Open Access
  - Historikk og status
    - e-publisering
    - internett
    - de første OA-tidsskrifter
      - og utviklingen frem til i dag
      - Norge
    - de første vitenarkiver
      - og utviklingen frem til i dag
      - Norge
    - Publiseringfond
  - Veien videre ...

Hva er Open Access?

- Fri tilgang til innholdet i det som vitenskapen skriver/produserer
  - Vitenskapelige publikasjoner
  - Kommer: Forskningsdata
- Definert gjennom flere erklæringer («declarations»)
  - Budapest Open Access Initiative 2002
<http://www.soros.org/openaccess/read>
  - Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities 2003
    - <http://oa.mpg.de/berlin-prozess/berliner-erklarung/>

Hvorfor Open Access?

- Ideologi
  - Borgerlig offentlighet: Informere den offentlige debatt, og demokratisere vitenskapen
  - Solidaritet med de som har svak økonomi
  - Det skattebetalerne finansierer bør de også ha tilgang til
- Økonomi
  - Etablere alternative modeller som kan frigjøre oss fra forleggenes profittmaksimering
  - Øke avkastningen av forskningen sett som investering
- Vitenskapens egenart
  - Forfatterens interesser er å bli lest
    - Har ikke noen økonomisk interesse av det de skriver
      - Annet enn indirekte: Kvalifisering, prosjektmidler osv.
  - Vitenskapen er et system for deling av informasjon
    - Det tradisjonelle publiseringsystemet en hemsko

Litt historie

- I antikken kom studenten til foreleseren
  - Skriftlighet utilsiktet
- I middelalderen kom studenten/forskeren til biblioteket
  - Bøker dyrt
- I renessansen sirkulerte det vitenskapelige brevet
- Så, i 1665, kom tidsskriftet og artikkelen, dette bygde på
  - trykkekunst
  - papirfremstilling
  - organisert postvesen
  - vitenskapelige institusjoner
- Raffinert og videreutviklet
  - Optimalt tilpasset 1880-årene
- Overtatt av kommersielle forleggere på 1900-tallet

e-publisering

- IT tatt i bruk i produksjon av tidsskrifter fra ca. 1960
- Elektroniske originaler -> muligheter for elektronisk (ikke-papirbasert) distribusjon
  - 1970–2000 ulike formater og standarder brukt
    - F.eks. mikrofilm, CD, filtjenester på internett (ikke http)
    - Oppringt samband mot databaser i utlandet
      - Både databasetjenester og telefoni var dyrt
      - Leverandørspesifikke protokoller
    - Tungvint, ikke-standardisert, mye maskinvare som var knyttet til leverandør
  - E-levering alltid et supplement til papiret

Internett

- I løpet av 1990-årene kom «Internett» for fullt
  - Dvs. http-protokollen
  - Ga helt nye muligheter for enkel deling av informasjon
    - Og salg og markedsføring
  - Proprietære e-løsninger migrerte til http
    - e-distribusjon fortsatt et supplement -> over tid en primærdistribusjon, papir blir langsomt borte
- Mange bransjer totalt omkalfatret av denne revolusjonen
  - bank, bokhandel, reisebyrå, musikk salg
- Hva skjer med vitenskapelig publisering og forlagsvirksomhet?
  - Kunnskap et kollektivt gode: Blir ikke forbrukt ved anvendelse
  - Distribusjonskostnaden tilnærmet lik 0 -> prisen bør være 0

OA-tidsskrifter

- De første rene elektroniske tidsskrifter med gratis lesetilgang kom på 1990-tallet
  - Dette var forskerdrevne initiativ
  - «Uten økonomi»
- 2002 kom BioMed Central med publisering basert på betaling per artikkel
  - Nye tidsskrifter
  - Etter hvert tatt over eksisterende, som har migrert til OA
- 2003 PLOS (Public Library of Science) – forskerinitiert
- Hindawi
  - Tradisjonell utgiver som migrerte alle sine tidsskrifter til OA innen utgangen av 2007, og startet nye
- Små utgivere/institusjoner konverterte uøkonomiske tidsskrift til OA
- Kommersielle utgivere startet nye tidsskrift som OA
  - Oftest basert på artikkelbetaling

Bildet i dag

- DOAJ (Directory of Open Access Journals) har 10 000 tidsskrift
  - ca. 2/3 finansiert av en institusjon
  - ca. 1/3 finansiert kommersielt, dvs. artikkelbetaling
  - Men de fleste artikler publisert mot artikkelbetaling
- OA-utgivere kjøpt opp av tradisjonelle utgivere
- Tradisjonelle utgivere starter OA-tidsskrifter
- Tradisjonelle utgivere tilbyr hybrid-løsninger – frikjøp av artikler i abonnementstidsskrifter
- Tradisjonelle tidsskrifter fra ikke-kommersielle utgivere ofte tilgjengelig OA etter en tid (eks. PNAS)
- OA har stadig stigende markedsandel – men vekstkurven er ikke bratt
- I Norge: drøyt 40 OA-tidsskrifter, nesten utelukkende institusjonsfinansierte
  - Hva skjer med de forleggerpubliserte norske tidsskriftene?

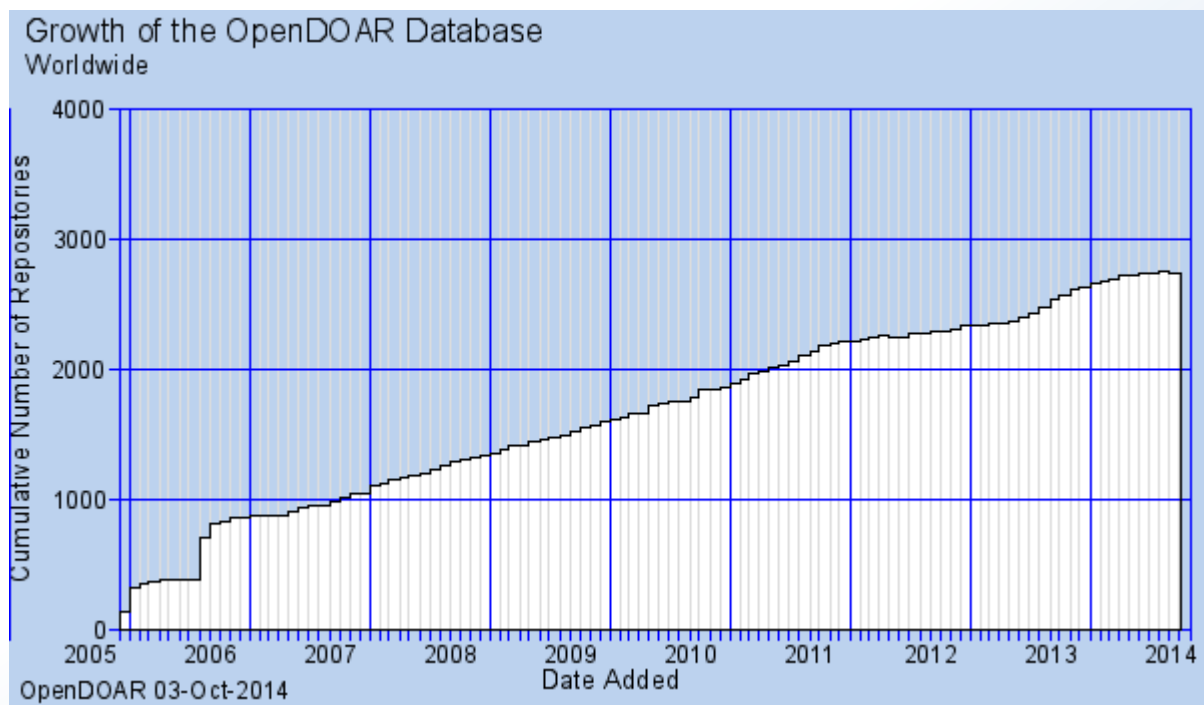
Vitenarkiver

- Åpne arkiver for tilgjengeliggjøring av vitenskapelig og faglig innhold («Grønn OA»)
  - Manusutgaver av vitenskapelige arbeider
  - Institusjonelt «gråmateriale»
    - Masteroppgaver, doktoravhandlinger
    - Rapport- og notatserier m.v.
- Startet med anonyme ftp-arkiver på 1970-tallet
- arXiv startet 1991 som et fysikk-initiativ
  - utvidet til å omfatte flere realfag
  - Ca. 975 000 pre-prints i dag
- «Institutional repositories» (vitenarkiv) først formelt foreslått i 1994 av Stevan Harnad

Utviklingen

- OpenDOAR (The Directory of Open Access Repositories)
  - Etablert 2005

Vitenarkiv i Norge

- Rundt 60 arkiv i drift
  - Nesten alle statlige UH-institusjoner har et arkiv
  - En del forskningsinstitusjoner har
  - Helsesektoren har dårlig dekning
  - Forvaltningsinstitusjoner med forskningsaktiviteter har en viss dekning
- Alle norske arkiv er institusjonelle, ingen fagspesifikke
- De fleste driftes av BIBSYS (Brage)
- NORA: Metadatatjeneste som høster alle norske arkiv
  - Drøyt 90 000 dokumenter
  - Distribuerer metadata videre til internasjonale tjenester
    - Det er slik innholdet blir synlig! – og brukt!

Publiseringsfond

- Skal gjøre det mulig for forskere å betale for publisering i kommersielle OA-tidsskrifter
- De første startet opp ca. 2005–2006
  - Lunds universitet 2008
    - Stort fond, har «gått foran»
  - Flere amerikanske universitet
    - Små og puslete med mange rare begrensninger
  - Flere institusjoner i Storbritannia
    - Mellomstore, finansierer det meste – også hybridpublisering
- Parallelt med at forskningsfinansierer påtok seg å betale publiseringsavgifter for sine forskere
- Noen land har dem, andre ikke
  - Ukjent i Danmark, for eksempel
  - Men andre mekanismer for å betale

Publiseringsfond i Norge

- Universitetet i Agder og Høgskolen i Telemark startet opp i 2010
- UiT startet i 2011
  - Har vært det største ...
- UiB og NTNU startet i 2013
  - UiB det eneste større fondet som støtter hybridpublisering
- UiO kommer ordentlig i sving i 2014 (startet 2013)
- Flere institusjoner fra og med 2012
- Forskningsrådet 2014: Kan refundere inntil halvparten av kostnadene for UH-institusjoner som har et fond – andre UH-institusjoner får ingen ting!
  - > Klar beskjed om å skaffe seg et fond
- Norge trolig det landet som er best dekket av fond
  - og bedre vil Forskningsrådet at vi skal bli

UiT

**NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET**

Hva bringer fremtiden?

uit.no

16.10.2014

NMBU Open Access tilbakeblikk og status

15

Forskningsdata

- Har kommet opp som tema i løpet av de senere år
  - Soft policy fra OECD for flere år siden
  - Krav fra finansierer
    - Pilot i Horizon2020 – 20 % av midlene kommer med krav
  - Krav fra utgivere
    - f.eks. PLOS
- Preg av forsøksvirksomhet
  - Fagspesifikke behov og løsninger
    - Metadata
    - Datamengder
    - Behov for ikke å gjøre data tilgjengelig
  - Heterogen, i motsetning til publikasjoner
- Vil bli teknisk og administrativt mye mer komplekst enn publikasjoner
  - Men det finnes få institusjoner som har økonomiske interesser av en spesiell modell
    - Vi unngår «forleggerproblemet»

Vitenarkiver

- Vi har en gedigen infrastruktur
  - Flere institusjoner vil komme til
    - Forskningsinstitutter og helseforetak
    - Forvaltningsinstitusjoner som også driver forskning
      - Ønsker å komme inn i CRIStin
- Men vi mangler innhold!
  - 2013: 8 % av artiklene fra UH-sektoren ble egenarkivert
    - Det meste av dette er trolig gull OA
  - NMBU 2013: 0 fagfelleverderte artikler egenarkivert
    - Gjelder for så vidt hele perioden 1873–2014 ...
  - Potensialet – uten å gå runder med forleggerne – er over 50 %
  - Vi blir nødt til å gjøre noe med dette
    - Finansiørene har pisker som vil svi godt ...

Open Access-tidsskrifter i Norge

- De ikke-kommersielle tidsskriftene vil bli utgitt OA ved institusjonene
  - Flere publiseringstjenester er allerede oppe og går
  - De som ikke blir OA, vil syke hen og dø
- De kommersielle tradisjonelle tidsskriftene vil også måtte bli OA
  - Forutsetning for støtte fra Forskningsrådet og NOP
  - Ulike modeller tenkelig
    - Politisk forhandlet modell med betaling på overordnet nivå
    - Kommersiell modell med artikkelbetaling
  - Hvilken modell krever at man viser evne til å være nyttig og dyktig for sine forfattere?
  - Trolig vil vi få avskallinger og sammenslåinger

Internasjonale OA-tidsskrifter

- Vil vokse relativt mer enn tradisjonelle tidsskrifter
- Etableringer av nye tidsskrifter vil være OA
- Flere policyer internasjonalt, eks. RCUK, vrir publisering i retning av gull og hybrid OA fremfor grønn OA (egenarkivering)
  - Krav om OA innen en viss tid
    - > Forleggerne øker tiden frem til artikler kan egenarkiveres
    - > Tvinger forfatterne til å velge hybrid-alternativet
- Pakkene med tradisjonelle tidsskrifter vil få relativt mindre innhold
  - Kanskje også absolutt
  - Men det er ingen sammenheng mellom volum og pris ...
    - Ingen prisreduksjoner

Finansiørkrav

- Flere finansiører vil komme med krav
  - Kravene blir strengere
  - EU: Anbefalinger om nasjonale krav i tråd med EUs
- Oppfølgingen av kravene vil bli strengere
  - Forskere vil miste penger og få problemer
  - Institusjonene må lære forskerne å planlegge sin publisering ut fra kravene i kontraktene de har inngått
    - Økonomisk risiko for institusjonene

Finansiering av artikkelbetaling

- Forskningsrådets policy interessant
  - Lite byråkratisk
  - Dekker også avsluttede prosjekter
  - Vil medføre at UH-institusjonene må etablere publiseringsfond
    - Halvparten har allerede
    - Gir mulighet for å basere også norske tidsskrifter på artikkelbetaling
- Finansiører med OA-krav vil måtte ha systemer for finansiering
- Forskningsrådet peker på overhead-satsene som fremtidig finansiering av artikkelbetaling for eksternt finansiert forskning
  - Norske tidsskrift kan gå fra abonnement til artikkelbetalt OA
  - Flere tidsskrift vil kanskje konvertere fra institusjonsbasert OA («gratis OA») til artikkelbetaling
    - I stort vil dette ikke endre kostnaden, men synliggjøre den
    - De små gratistidsskriftene har en stor, men usynlig kostnad

Metrics

- Så lenge vi evaluerer og belønner via Impact Factor, vil den tradisjonelle modellen ha et nakketak på institusjonenes litteraturbudsjetter
- «Tellekantsystemet» drar i samme retning – gir fordeler til de gamle tidsskriftene
  - Vanskelig å etablere nye konkurrerende kanaler
- «Det finnes ikke noe egentlig alternativ til faktisk å lese forskningen»
- RCUK: En konsekvens av et sterkt OA-krav er et løfte om ikke å bruke IF som en vesentlig eller eneste indikator ved vurdering av prosjektsøknader og evalueringer.
  - “When assessing proposals for research funding RCUK considers that it is the quality of the research proposed, and not where an author has or is intending to publish, that is of paramount importance;”
- Kan gjennomgangen av finansieringssystemet for UH-sektoren endre på tellekantsystemet?

Alt-metrics

- Article level metrics
- Mål på artikkelnivå, ikke på tidsskriftnivå
  - Målene direkte relatert til hvordan en artikkel «gjør det»
- Måler mer enn siteringer
  - Bruk i media og sosiale media
  - Delinger i forskermedia
  - Klikk og nedlastninger
- Kan forveksle nyhetsverdi med nytte
- Kardashian-indeksen: Antallet følgere en forsker har på Twitter, delt på antallet siteringer i fagfelleverderte tidsskrift ...

I sum

- OA blir viktigere
  - Mer OA-publisering
  - Mer egenarkivering
- Institusjonene har en jobb å gjøre
  - Forskerne må «trenes» til OA
  - Egenarkivering må bli en vane
  - IF må fjernes som element i evaluering av forskere og forskning
- Ingen økonomiske fordeler de nærmeste årene
  - OA vil komme i tillegg til ordinære kostnader
  - Men forskningen vil bli brukt mer, av flere grupper
- OA-krav for å få finansiering?
  - Vil noen finansiører slutte å forholde seg til det du har publisert, som ikke er OA?

Vil du vite mer?

- Munin-konferansen i Tromsø 26.–27. november
  - Forleggenes rolle i vitenskapelig publisering
  - Metrics/Altmetrics
  - Open Access til data
  - Programmet er klart
    - http://site.uit.no/muninconf/?page_id=19
  - Påmelding
    - http://site.uit.no/muninconf/?page_id=21

UiT

**NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET**

Jan Erik Frantsvåg

jan.e.frantsvag@uit.no

77 64 49 50

995 06 207

<http://www2.uit.no/ansatte/jan.e.frantsvag>

Publikasjoner: <http://tinyurl.com/7oghndg>

<http://orcid.org/0000-0003-3413-8799>

uit.no